

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

**Методичні вказівки до семінарських занять,
самостійної роботи та контрольні тести
для студентів спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування» ОКР «бакалавр»**

Затверджено на засіданні
кафедри економічної теорії
протокол № 7
від 23 лютого 2017 р.

Чернігів ЧНТУ 2017

Історія економіки та економічної думки. Методичні вказівки до семінарських занять, самостійної роботи та контрольні тести для студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» ОКР «бакалавр» / Укладач Л.М. Мекшун. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – 46 с.

Укладач: Мекшун Людмила Миколаївна, кандидат економічних наук,
доцент

Відповідальний за випуск: Кирилюк Юрій Володимирович,
завідувач кафедри економічної теорії
Чернігівського національного
технологічного університету,
кандидат економічних наук,
доцент

Рецензент: Кирилюк Юрій Володимирович,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії
Чернігівського національного
технологічного університету

ЗМІСТ

Вступ	4
Змістові модулі та програма по дисципліні «Історія економіки та економічної думки»	4
Модульна оцінка знань студентів	9
Мінімальні вимоги до знань та вмінь	10
Плани семінарських занять, контрольні тести, завдання для самоконтролю та теми рефератів	10
Завдання для самостійної роботи студентів	44
Рекомендовані посібники та підручники	45

ВСТУП

Історія економіки та економічної думки посідає важливе місце в системі економічних наук, адже, як сказав Й.В.Гете, історія науки – це сама наука. Вона вивчає історичний процес виникнення і розвитку економічних систем та поглядів учених різних історичних періодів. Історико-економічні знання підвищують культуру економічного мислення і дають змогу розглядати проблеми в широкому аспекті бачення економічних шкіл і напрямів, з урахуванням історії економічного розвитку країн.

Даний методичний посібник написаний відповідно до програми навчальної дисципліни «Історія економіки та економічної думки» для студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» ОКР «бакалавр».

Семінарське заняття є важливим елементом контролю знань студентів, яке дозволяє оцінити рівень засвоєння лекційного матеріалу і рівень самостійної роботи студента. Контрольні тести та завдання для самоконтролю дозволяють студентам самостійно перевірити рівень підготовки з дисципліни «Історія економіки та економічної думки»

У відповідності з ECTS по історії економіки та економічної думки розроблені необхідні критерії оцінювання знань студентів.

ЗМІСТОВІ МОДУЛІ ТА ПРОГРАМА

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Предмет і метод історії економіки та економічної думки

Предмет та об'єкти історії економіки та економічної думки. Методи дослідження. Джерела та завдання вивчення дисципліни. Типологічні фактори історії економіки та економічної думки. Основні принципи історико-економічного пізнання. Періодизація історії економіки та економічної думки.

Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій

Основні етапи господарської еволюції первісного суспільства, їхня характеристика. Проблеми взаємодії людини та природного середовища. «Палеолітична революція». Характеристика привласнюючої економіки первісного стада. Перехід від привласнюючого до відтворюючого господарства. Кам'яні знаряддя та удосконалення їх виготовлення. «Неолітична революція». Приручення свійських тварин. Зародження землеробства і тваринництва. Організація виробництва і форми власної родової общини. Община – головна господарська форма первісної доби. Розклад первісної господарської системи. Типи стародавніх цивілізацій. Економіка періоду розкладу родового устрою. Становлення розвинутого землеробства і скотарства. Зародження ремесла. Початок металургії.

Патріархальний брак. «Етнополітична революція». Виникнення рабства. Товарне виробництво і приватна власність.

Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.)

Господарство країн Стародавнього Сходу (Вавилон, Єгипет, Іран, Індія, Китай). Іригаційне землеробство. Розвиток ремесла. Встановлення постійного товарообміну. Лихварство. Патріархальне рабство. Будівництво шляхів і розвиток будівничої справи. Виникнення металевих грошей. Економічна думка Стародавнього Сходу. Закони царя Хаммурапі. «Артхашастара». Конфуціанство. Трактат «Гуань-цзи». Головні риси економічної історії Стародавньої Греції. Економічне життя крито-мікенського періоду. Залізна доба. Утворення давньогрецьких полісів у VIII- VI ст. до н.е. Велика грецька колонізація. Примітивна землеробська економіка Спарти. Розквіт рабовласницької держави у V ст. до н.е. Економічні вчення античної Греції. Ксенофонт. Платон. Аристотель. Розвиток господарства Стародавнього Риму. Виникнення Риму. Воєнізація господарського життя і побуту римлян. Економічна гегемонія Риму в Середземномор'ї. Занепад дрібного селянського господарства і виникнення латифундій. Економічна стагнація часів імперії. Колонат. Криза рабовласницької системи IV – III ст. н.е. Економічні причини загибелі Римської імперії. Проблеми раціональної організації рабовласницької латифундії у працях давньоримських філософів. М. Варрон. М. Катон. Колумелла. Внутрішня та зовнішня торгівля. Генеза грошей, кредиту та податків.

Тема 4. Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя (V – XV ст.)

Розвиток феодального господарства. Генеза феодалізму. Форми феодального землеволодіння (алод, бенефіцій, феоде). Основні риси феодального господарства. Галузева структура, основні господарські форми (феодальне та селянське господарство, ремісничий цех, торгова гільдія). Феодальне місто, його виникнення та економічна роль. Галузева структура середньовічного ремесла, значення його цехової організації. Переростання ремесла у дрібнотоварне виробництво. Розвиток внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Гроші, роль міста у становленні ринку. Формування централізованих національних держав в Західній Європі. Особливості економічного розвитку Англії, Франції, Німеччини. Економічні погляди раннього середньовіччя. Ібн Хальдун. Фома Аквінський. Соціальні утопії пізнього середньовіччя. Томас Мор. Томмазо Кампанелла. Виникнення та розвиток економічної думки в Київській Русі. «Руська правда». Економічна думка епохи феодалізму в Україні. Я. Ковельський. А. Алейников.

Змістовий модуль 2.

Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI – перша половина XVII ст.)

Передумови Великих географічних відкриттів. Наукові та технічні досягнення. «Жага золота» як наслідок економічного розвитку. Криза левантійської торгівлі. Меркантилізм як економічна політика. Епоха раннього меркантилізму. Б. Даванцатти. В. Стафорд. Дж. Малейнс. Найважливіші географічні відкриття кінця XV–XVI ст. Економічні наслідки Великих географічних відкриттів. Створення колоніальної системи. Становлення світового ринку, зміни в напрямках торгівельних зв'язків. «революція цін», її причини та наслідки. Криза натуральної системи господарювання як початок становлення ринкового господарства. Первісне нагромадження капіталу, його джерела, методи та результати. Особливості процесу первісного нагромадження в провідних країнах світу - Англії, Нідерландах, Франції, Німеччині, США. Розпад феодальних відносин. Становлення та розвиток мануфактурного виробництва в Європі, галузева та територіальна структура економіки провідних країн. Буржуазні революції в Європі та США, їхні економічні та фінансові програми. Зрілий меркантилізм. А. Серра. А. Монкретьєн. Т. Ман. Меркантилізм в Росії І. Посошков. Фінанси та грошовий обіг, кредит. Форми організації торгівлі. Політика торгівельного балансу та протекціонізм як результат розвитку економіки.

Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII – перша половина XIX ст.)

Передумови промислової революції. Промисловий переворот в Англії, його джерела, напрямки та соціально-економічні наслідки. Особливості промислового перевороту у Франції, Німеччині, США. Роль промислового перевороту в розвитку продуктивних сил. Зародження класичної політичної економіки. Економічні погляди В. Петті і П. Буагільбера. Школа фізіократів. Економічна система А. Сміта. Особливості економічних поглядів зрілої класичної політекономії. Д. Рікардо. Зародження історичної школи Німеччини. Ф. Ліст. Міжнародний поділ праці. Англія – світовий економічний лідер. Боротьба за фритредерство та прибутковий податок в Англії. Відставання у рівні економічного розвитку континентальної Європи. Протекціонізм та система реальних податків. Зростання еміграційних процесів з країн Західної Європи та їхні причини. Економічний розвиток США. Ідеї реформізму в пізній класичній політекономії. Ж. Сімонді. П. Прудон. Прагматизм пізньої класики. Т. Мальтус. Ж. Сей. Дж. Міль. Апологетизм пізньої класичної політекономії. Н. Сеніор. Ф. Бастіа. Г. Кері. Розвиток політичної економії в Україні у середині XIX ст.

Тема 7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (друга половина XIX – початок XX ст.)

Прогрес світової науки, техніки та технології виробництва. Структурні зміни в економіці окремих країн та продуктивних сил світу. Основні тенденції розвитку світової економіки. Концентрація промислового та банківського капіталу як передумови створення монополій. Завершальна

стадія індустріалізації та формування світового ринку. Вивіз капіталу. Колоніальна система та економічний поділ світу. Економіка Англії на межі XIX – XX століть. Причини втрати нею світової економічної першості. Кембриджська школа неокласичної політекономії та започаткування економічного аналізу. А. Маршалл. Математична школа неокласичної політекономії. В. Джевонс. Ф. Еджворт. Франція на рубежі XIX – XX століть. Аграрні протиріччя, парцелярне господарство. Причини промислового відставання. Французька школа неокласичної політичної економії. Л. Вальрас. В. Парето. Об'єднання німецьких земель за ініціативою Пруссії. Причини швидкого економічного піднесення, роль мілітаризації. Австрійська школа неокласичної політичної економії. К. Менгер. Ф. Візер. О. Бем-Баверк. Стара історична школа. В. Рошер. Історичні умови виникнення марксизму та його ідейні джерела. Економічні ідеї «Капіталу». Розвиток ідей марксизму наприкінці XIX – та початку XX ст. Революційний марксизм. Перетворення США у провідну індустріальну державу світу. Причини швидкого економічного піднесення, окремі його фактори. Американська школа неокласичної політекономії. Теорія граничної продуктивності факторів виробництва Дж. Кларка. Соціально-економічні передумови і наслідки революції Мейдзі в Японії. Економічні причини першої світової війни.

Змістовий модуль 3.

Тема 8. Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.)

Основні положення та економічні наслідки реформи 1861 р. у Російській імперії. Розшарування селянства. Капіталістична еволюція поміщицьких та селянських господарств. Штучне аграрне перенаселення. Столипінська аграрна реформа. Посилення спеціалізації й товарності сільгоспвиробництва. Зародження кооперативного руху. Початок промислового перевороту на Україні та промислове піднесення 90-х років XIX ст. Розвиток металургії, вугільної та залізорудної промисловості. Будівництво залізниць. Створення монополістичних об'єднань і акціонерних товариств. Роль іноземного капіталу. Зародження класичної політекономії в Україні. І. Вернадський. М. Бунге. Економіка західноукраїнських земель. Мобілізація земельної власності. Розшарування селянства. Перенаселення на західноукраїнських землях та еміграція до Америки і Канади. Відставання промислового розвитку Західної України від інших регіонів Австро-Угорської імперії. Колоніальний характер галузевої структури західноукраїнської промисловості. І.І. Среднівський. І.П. Сокальський. І.М. Миклашевський. М.М. Алексеєнко. М.І. Туган-Барановський. Еволюція ринкової економічної теорії. Економічні школи та напрямки. Р.М. Орженський. Є.Є. Слуцький. Зростання ролі держави у регулюванні ринкових відносин. Підприємництво та комерційні інститути в Україні. Перехід до централізовано-планової економічної системи.

Тема 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина ХХ ст.)

Економічні наслідки першої світової війни для США, Англії, Франції, Німеччини та її роль у повоєнному розвитку європейських країн. Економічна суть Версальської системи. Плани Дауеса та Юнга, їхня суть та мета. Зародження теорій інституціоналізму. Т. Веблен. Дж. Коммонс. У. Мітчелл. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр. та її особливості в США, Німеччині, Англії, Франції. Варіантні шляхи виходу з неї. Фрайбурзька школа неокласичної політекономії. В. Ойкен. Початок державного регулювання економіки і теоретичне обґрунтування можливості макроекономічного регулювання. Історичні умови виникнення кейнсіанства. Модель державного регулювання Дж. М. Кейнса. Становище провідних країн в світовому господарстві напередодні другої світової війни. Економічні причини війни. Зародження нової історичної школи. К. Блюхер. Г. Шмоллер.

Змістовий модуль 4.

Тема 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина ХХ ст.)

Економічні наслідки війни для світової економіки. План Маршалла. Науково-технічна революція. Зрушення в галузевій структурі провідних капіталістичних країн. Розпад колоніальної системи. Інтеграційні процеси в економіці. "Спільний ринок" як форма економічної інтеграції. Формування трьох центрів світового капіталізму. США, Японія, ФРН – нові економічні лідери. Форми державного регулювання економіки. Транснаціональні корпорації. Військово-промисловий комплекс та зростання воєнних витрат. Поглиблення криз в 70 – 80-ті роки та їхні причини. Економіка США після другої світової війни та основні тенденції її розвитку. Причини зниження темпів зростання в 1950 – 1960-ті роки. Стан економіки країни в 1970 – 1990-ті роки. Некейнсіанство і «неокласичний синтез». Посткейнсіанські економічні концепції. Школа монетаризму. М. Фрідмен. Школа економіки пропонування. А. Лаффер. Школа раціональних очікувань. Ф. фон Хайек. В. Леонтьєв. Повоєнний інституціоналізм. Дж. Кларк. С. Кузнець. Ф. Перру. Економічні наслідки поразки Японії в другій світовій війні. Американська окупація та її наслідки. Аграрна реформа і стан сільського господарства. Фактори економічного зростання Японії. Утворення ФРН. Фактори економічного піднесення. Роль ФРН у створенні та розвитку «Спільного ринку». Соціально-економічні наслідки об'єднання ФРН та НДР. Економічні наслідки другої світової війни і особливості повоєнного розвитку Франції. Часткова націоналізація та її характер. Вплив розпаду колоніальної системи на економіку Франції. Місце Франції у світовому господарстві. Англійська економіка у повоєнні роки, її основні тенденції. Посилення

державного регулювання. Характер повоєнної націоналізації окремих галузей народного господарства, її мета. Крах колоніальної Британської імперії і його вплив на економіку Англії. Роль Великобританії у світовому господарстві на сучасному етапі.

Тема 11. Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

Економічне зростання у 80-і роки. Економічна політика головних індустриальних країн Заходу. Економічна інтеграція: розвиток євроринку, діяльність Міжнародного валютного фонду та Міжнародного банку реконструкції і розвитку, економічні наради країн «вісімки». Сучасний інституціоналізм. Загальна характеристика теорій технологічного детермінізму. У. Ростоу. Дж. Гелбрейт. Л. Хейлбронер. Д. Белл. Е. Тоффлер. Економічний розвиток Японії у 90-х роках. Зміни в системі "змішаної економіки". Податкові реформи. Дерегулювання і приватизація. Проблеми оточуючого середовища. Бюджетне оздоровлення.

Тема 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці

Наслідки другої світової війни для економіки України. Повоєнна відбудова народного господарства. Колективізація сільського господарства у західноукраїнських землях. Структурні зрушення у народному господарстві України в 50-х – першій половині 60-х років. Економічна реформа другої половини 60-х років та причини її невдачі. Застійні явища в економіці 70-х – першої половини 80-х років. Спроби реформування радянської системи у другій половині 80-х років («Перебудова»). Проголошення незалежної України.

Тема 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті роки ХХ ст.)

Основні тенденції економічного розвитку на сучасному етапі. Монетариський етап ринкових реформ. Проблеми перехідного періоду та погляди економістів України. І.І. Лукінов. Приватизація в Україні. Об'єкти, значення, етапи. Становлення банківської та податкової системи України. Грошові реформи. Антиінфляційна політика України. Пошук оптимальної економічної моделі стратегічної трансформації.

МОДУЛЬНА ОЦІНКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	Модуль 1 (бали)	Модуль 2 (бали)	Модуль 3 (бали)	Модуль 4 (бали)	Сума балів
		0,20	0,20	0,20	0,40	
A	5 (відмінно)	19-20	19-20	19-20	33-40	90-100
B,C	4 (добре)	16-19	16-19	16-19	27-32	75-89
D,E	3 (задовільно)	13-16	13-16	13-16	21-26	60-74
FX	2 (незадовільно) з допуском до екзамену	0-13	0-13	0-13	0-20	0-59

МІНІМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ

З тими студентами, які до проведення підсумкового семестрового контролю не встигли виконати всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 0 до 59 балів (за шкалою оцінювання), проводяться додаткові індивідуальні заняття, за результатами яких визначається, наскільки глибоко засвоєний матеріал, та чи необхідне повторне вивчення дисципліни.

Дисципліну можна вважати такою, що засвоєна, якщо студент:

- 1) **знає**: базові економічні поняття; основні характеристики економічних шкіл і напрямів; загальну характеристику розвитку економіки в різні історичні епохи; загальну характеристику розвитку господарства в різних країнах.
- 2) **вміє**: дослідити причини виникнення, розвитку та відчуження економічних концепцій на різних історичних етапах; виявити співвідношення між економічними теоріями та економічними подіями у суспільстві на різних етапах його розвитку; оцінювати вплив сучасних теорій на економічну політику різних країн, а також можливість їх використання в Україні.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, КОНТРОЛЬНІ ТЕСТИ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ТА ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

Семінарське заняття 1.

Тема 1,2: «Предмет і метод історії економіки та економічної думки. Господарство первісного суспільства»

План.

1. Предмет дослідження історії економіки та економічної думки.
2. Методологія аналізу.
3. Основні критерії періодизації історії економіки та економічної думки.
4. Господарство епохи палеоліту.
5. Господарство епохи мезоліту.
6. Господарство епохи неоліту та енеоліту.
7. Особливості господарства трипільської культури.

Теми рефератів:

1. Функції науки. Економічні категорії та економічні закони.
2. Специфіка наукового методу дослідження «поєднання історичного та логічного».
3. Поселення первісних людей на території сучасної Чернігівської області.

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

1. Історія економіки та економічної думки як самостійна наука виникла:

- а) у III ст.; б) у XIX ст.; в) у XX ст.; г) правильна відповідь відсутня.
2. За основу періодизації науки представник історичної школи Німеччини Б. Гільдебранд взяв:
- а) розвиток водних шляхів сполучення;
  - б) рівень розвитку виробництва;
  - в) історію грошей;
  - г) правильна відповідь відсутня.
3. За основу періодизації науки рівень розвитку виробництва взяли:
- а) представники теорії постіндустріального суспільства;
  - б) американський дослідник Є. Хентінгтон;
  - в) англійський вчений А. Тойнбі;
  - г) правильна відповідь відсутня.
4. К.Маркс і Ф. Енгельс розробили:
- а) періодизацію історії економіки на основі аналізу зміни клімату;
  - б) періодизацію історії економіки на основі аналізу зміни релігії;
  - в) періодизацію історії економіки на основі формаційного підходу;
  - г) правильна відповідь відсутня.
5. Виберіть характерну для сучасної української історії економіки періодизацію науки:
- а) виділяють п'ять суспільно-економічних формацій: первіснообщинний лад, рабовласницький, феодальний, капіталістичний і комуністичний;
  - б) виділяють три періоди: господарство первісної доби і стародавніх цивілізацій, господарство доби Середньовіччя і господарство індустріальної та постіндустріальної епох;
  - в) виділяють два періоди: господарство до нашої ери і господарство нашої ери;
  - г) правильна відповідь відсутня.
6. Яке з положень характеризує економічний закон?
- а) стійкі, суттєві, постійно повторювальні причинно-наслідкові зв'язки між економічними явищами і процесами;
  - б) узагальнюючі поняття, що відбивають істотний бік економічного явища;
  - в) наукове припущення, що висувається для пояснення будь-якого явища і потребує перевірки на досвіді;
  - г) правильна відповідь відсутня.
7. Економічна категорія – це:
- а) стійкий, істотний причинно-наслідковий зв'язок між явищами та процесами господарського життя;
  - б) поняття, занесене до енциклопедії;
  - в) слово іноземного походження, що характеризує той чи інший стан економіки;
  - г) узагальнююче поняття, що відбиває істотну (суттєву) сторону економічного явища та процесу.

8. Що являє собою наукова абстракція як спосіб пізнання в економічній теорії?

- а) пізнання окремих сторін економічних явищ і процесів;
- б) аналіз фактів економічного життя;
- в) виділення найголовніших рис економічних явищ і процесів, відхилення всього другорядного;
- г) правильна відповідь відсутня.

9. Яке з визначень характеризує індуктивний метод пізнання?

- а) спрощення об'єкта, що досліджується, для глибокого вивчення його окремих сторін;
- б) метод, за допомогою якого висунута гіпотеза перевіряється реальними економічними фактами;
- в) рух від окремих фактів до загальних висновків;
- г) рух від загальних висновків до окремих фактів.

10. Метод аналізу – це:

- а) розкладанні цілого на частини;
- б) зібрання цілого із частин;
- в) побудова моделі процесу чи явища;
- г) правильна відповідь відсутня.

11. Діалектика Г. Гегеля ґрунтується на законах:

- а) зростання потреб і економії робочого часу;
- б) єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні і заперечення заперечення;
- в) зростання суспільної продуктивності праці;
- г) правильна відповідь відсутня.

12. Метод дослідження – це:

- а) інструмент для відкриття об'єктивних законів дійсності;
- б) шлях пізнання ;
- в) правильні відповіді а) і б);
- г) правильна відповідь відсутня.

13. Порівняння як метод дослідження:

- а) дозволяє виявити те спільне, що властиве двом або декільком об'єктам;
- б) виявити подібність і відмінність предметів, явищ, точок зору;
- в) правильні відповіді а) і б);
- г) правильна відповідь відсутня.

14. Теоретичне дослідження відрізняється від емпіричного дослідження тим, що:

- а) ґрунтується на розкритті сутності і закономірностях розвитку предметів і явищ;
- б) ґрунтується на безпосередньому вивченні явищ;
- в) правильні відповіді а) і б);
- г) правильна відповідь відсутня.

15. Яке із тверджень найбільш повно характеризує пізнавальну функцію історії економіки та економічної думки?

- а) розробка загальних методологічних принципів для проведення економічного аналізу;
- б) розробка принципів і методів господарювання;
- в) виявлення основних етапів розвитку господарства, формування економічних категорій, економічних шкіл і напрямів;
- г) правильна відповідь відсутня.

16. Умовно період мезоліту відносять до:

- а) III – II тис. до н.е.; б) IX – VI тис. до н.е.; в) VI – IV тис. до н.е.; г) правильна відповідь відсутня.

17. Нові методи обробки каменю (пиляння, шліфування, свердління) з'явилися в період:

- а) неоліту; б) палеоліту; в) мезоліту; г) правильна відповідь відсутня.

18. Орне землеробство зародилося в період:

- а) IV - III тис. до н.е.(неоліту); б) IX – VI тис. до н.е.(мезоліту); в) VI – IV тис. до н.е.(неоліту); г) правильна відповідь відсутня.

19. Виберіть характерні риси, що характеризують період бронзового віку (III – поч. I тис. до н.е.):

- а) відбувся перший великий суспільний розподіл праці;
- б) на зміну первісному стаду прийшла родова община;
- в) обмін набув постійного та регіонального характеру;
- г) правильні відповіді а) і в).

20. Трипільська культура вперше була відкрита:

- а) давньогрецьким істориком Геродотом;
- б) українським істориком і археологом М. Відейкою;
- в) чеським археологом В. Хвойкою;
- г) правильна відповідь відсутня.

21. За даними археології трипільська культура зародилася у:

- а) у III тис. до н.е.; б) у VI тис. до н.е.; в) у IV тис. до н.е.; г) правильна відповідь відсутня.

22. Термін «трипільська культура» виник у:

- а) 1899 році; б) VI тис. до н.е.; в) V – IV ст. до н.е.; г) правильна відповідь відсутня.

Семінарське заняття 2.

Тема 3: «Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.)»

План.

1. Господарство Стародавнього Єгипту. Зародки економічних знань в творах «Повчання гераклеопольського царя своєму сину», «Папірус Вільбурна».
2. Господарство Вавілону. Закони Ешнунни, Хаммурапі, нововавілонські ділові будинки.
3. Господарство Стародавньої Індії. «Артахашастра».
4. Господарство Стародавнього Китаю. «Гуань-цзи».
5. Господарство та економічна думка Стародавньої Греції. Ксенофонт, Платон, Арістотель.
6. Античний Рим: економічне вчення Катона, Варрона та Колумелли.
7. Господарство кімерійців, скіфів, сарматів, грецьких і римських колоній Північного Причорномор'я.
8. Економічний лад східнослов'янських племен на території України.

Теми рефератів:

1. Господарство Давнього Ірану. Зороастра «Авеста».
2. Економічні ідеї «Біблії».
3. Економічний розвиток давньоруської держави.
4. Давньоруське місто. Торгівля. Фінанси.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови мислителів з позицій економічної науки та господарської практики:

1. Ксенофонт: «Необхідно нагромаджувати гроші, як скарб, страховий фонд на випадок війни і для розширення натурального господарства».
2. Арістотель: «Потрібно, щоб усе вимірювалось чимось одним... Цим одним і є потреба, з'єднуюча ланка для всього. А як заміна потреб за згодою людей виникла монета».
3. Платон: «Бідність є мати революцій і злочинів».

Тема 4: «Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період Середньовіччя (V – XV ст.)»

План.

1. Особливості господарського розвитку країн Західної Європи у період Середньовіччя.
2. Економічна думка Західної Європи. Августин Блаженний. Тома Аквінський.
3. Економічні ідеї Сходу в середні віка. Ібн-Халдун.
4. Особливості економічних ідей Київської Русі і України в епоху феодалізму.

Теми рефератів:

1. Земельні відносини та форми землеволодіння у Київській Русі.
Види ренти.
2. Ремесла Київської Русі.
3. Економічна політика руської держави. «Руська правда»
4. Економічний аспект сеньйоріально-васальної системи.
5. Епоха феодальної роздробленості як наслідок розвитку виробництва та зростання економічної самостійності окремих земель.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови мислителів з позицій економічної науки та господарської практики:

1. Т. Аквінський: «Одні повинні обробляти рілля, інші – зводити будинки, а частина людей, будучи вільною від людських клопотів, має присвятити себе духовній праці заради спасіння решти».
2. І. Вишенський: «Якщо хочеш бути ідоловірцем, сріболобом і здирником, ти повинен бути митником, купцем чи корчмарем».

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

1. Хто вважається засновником терміну «економіка»:
а). Ксенофонт; б). Катон; в). Арістотель.
2. Вчителем Ксенофонта був:
а). Арістотель; б). Сократ; в). Колумелла.
3. Мислителі Стародавньої Греції основною галуззю економіки вважали:
а) ремесло; б) мистецтво; в) землеробство.
4. «Повчання гераклеопольського царя» створене мислителями:
а). Греції; б). Єгипту; в). Вавілону.
5. Давньоіндійським твором про економічну вигоду є:
а). «Камасутра»; б). «Закони Ману»; в). «Артхашастра».
6. Ідея зробити державу багатою, а народ задоволеним належить:
а) представникам даосизму; б). Конфуцію; в) представникам легізму.
7. Розвиток торгового капіталу і лихварства у Нововавілонському царстві привів до створення:
а) законів Ешнуни; б) законів Хамураппі; в) ділових будинків.
8. Що таке хрематистика:
а) наука про управління майном;
б) наука про обмін, торгівлю і збагачення;
в) наука про зовнішню торгівлю.
9. В проекті ідеальної держави яку категорію населення Платон не відносив до жодного стану:
а) філософів; б) землеробів; в) рабів.
10. Хто вперше в науці побачив зв'язок між поділом праці та розмірами ринку:

- а). Ксенофонт; б). Сократ; в). Платон.
11. Хто з античних філософів був учителем О. Македонського:
а). Сократ; б). Арістотель; в). Епікур.
12. Яке було справжнє ім'я Платона:
а). Арістокл; б). Діонісій; в). Архіт.
13. Хто побудував пам'ятник «мудрому і божественному Арістотелю»:
а) син Нікомаха; б) цар О. Македонський; в). Епікур.
14. Як називалась наукова школа Арістотеля:
а) академія; б) ліцей; в) фундія.
15. Яка форма власності на думку Арістотеля породжує найменше взаємних нарікань:
а) колективна; б) державна; в) приватна.
16. Хто з давньоримських мислителів описав занепад рабовласницького ладу і радив роздати невеличку частину землі рабам:
а). Колумелла; б). Катон; в). Варрон.
17. В якій формі написана праця Ксенофонта «Економікос»:
а) трактату; б) бесіди; в) поеми.
18. Ідея про те, що економічне життя повинно ґрунтуватися на трьох заповідях: добре слово, добра думка, добра дія; показана в роботі:
а). Платона «Держава»;
б). Катона «Землеробство»;
в). Зороастри «Авеста».
19. На які роки припадає життя і творчість Ксенофонта:
а). 384-322 до н.е.; б). 430-354 до н.е.; в). 444-335 до н.е.
20. Хто із мислителів доби середньовіччя провів майже 40 років на горі Афон у Греції:
а). І Вишенський; б). Т. Аквінський; в). Ібн-Халдун.
21. За наказом якого державного діяча була написана «Салічна правда»:
а). Карла Великого; б). Папи Римського; в). Хлодвіга.
22. Хто є автором твору «Сума теологій»:
а). Т. Аквінський; б). І. Вишенський; в). Арістотель.
23. Термін «справедлива ціна» вперше було введено мислителями:
а) античних часів;
б) класичного середньовіччя;
в) епохи Відродження.
24. Який із наведених методів аналізу використовували вчені епохи середньовіччя:
а) індуктивно-дедуктивний;
б) описово-порівняльний;
в) релігійно-етичний.
25. Після якої події «Салічна правда» втратила своє практичне значення:
а) падіння Римської імперії;
б) занепад Франкської держави;
в) роздроблення Київської Русі.

26. Хто сказав: «Монета - найпевніша міра для матеріального життя в торгівлі та обороті» ?
а). І. Вишенський; б). Т. Аквінський; в). Ібн-Халдун.
27. Хто з економістів середніх віків виділив три стадії розвитку людського суспільства: дикість, життя в сільській місцевості і життя в містах ?
а). У. Петті; б). Ібн-Халдун; в). Авіценна.
28. Зі скількох статей складається розширена редакція «Руської правди»:
а). 78; б). 121; в). 183;
29. В якому давньоруському творі засуджується великі землевласники і захищаються інтереси князівської дружини:
а). «Руська правда»;
б). «Моление Даніїла Заточника»;
в). «Повчання дітям Володимира Мономаха».
30. В якому середньовічному творі стверджувалось, що монополюним володарям вотчинних земель є їх власник:
а). «Капітулярій про вілли»;
б). «Литовські статuti»;
в). «Салічна правда».
31. Ідея про створення ферм-фільварків закладена в:
а). Магдебурському праві;
б). Статуті на волоки;
в). Судебнику Казимира.
32. Звідки родом був Іван Вишенський:
а) з Києва; б) з Тернопільщини; в) зі Львівщини.

Першоджерела:

- 1.Хрестоматия по истории древнего Востока в 2-х частях. – М.,1980.
- 2.Древнекитайская философия. Собрание текстов в 2-х томах.– М., 1972.
- 3.Артхашастра, или наука политики.– М., 1959.
- 4.Ксенофонт Афинский. Сократические сочинения. – М., 1935.
- 5.Платон. Государство // Сочинения, т.3. ч.1. – М., 1971.
- 6.Аристотель. Сочинения в 4-х томах. – М., 1983.
- 7.Катон Марк Порций. Земледелие. – М., 1950.
- 8.Варрон. Сельское хозяйство / Пер. с лат. – М., 1963.
- 9.Катон, Варрон, Колумелла, Плиний. О сельском хозяйстве. – М., 1957.
- 10.История средних веков (V-XV вв.): Хрестоматия. – М., 1980.

Семінарське заняття 3.

Тема 5: «Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI - перша половина XVII ст.)»

План.

1. Особливості господарського розвитку європейських країн у XVI - першій половині XVII ст.

2. Історичні умови виникнення та загальна характеристика меркантилізму.

3. Характеристика мануфактурної і монетарної стадій меркантилізму.

4. Особливості меркантилізму в різних країнах.

Теми рефератів:

1. Критики меркантилізму (Д.Юм, Дж.Локк, Д.Норс, Дж.Вандерлінг)

2. Вплив Литви і Польщі на економічне становище українських земель у другій половині XIV – першій половині XVII ст.

3. «Статут на волоки». Фільварки.

4. Зростання ролі міст. Магдебурзьке право.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови мислителів з позицій економічної науки та господарської практики:

1. Т. Мен: «Гроші, які привозяться у країну завдяки активному балансу нашої зовнішньої торгівлі – це єдині гроші, які в нас залишаються і якими ми збагачуємося».

2. Р. Контільйон: «Будь яка держава, в обігу якої знаходиться більше грошей, ніж у сусідніх країнах, має над ними перевагу, поки підтримує такий рівень».

3. Т. Мен: «Необхідно не обкладати надто високим митом наші вітчизняні товари, щоб не робити їх дорогими для іноземців і цим самим не перешкоджати їхньому продажу».

4. І. Посошков: «То великое и многотрудное дело есть, дабы весь народ обогатить... Торг дело великое! Надобно судьям всем об нём попечение иметь неоскудное, понеже купечеству, всякое царство богатится, а без купечества и малому государству не быть».

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

1. Причиною виникнення меркантилізму є:

- а) інтенсивний процес добування благородних металів;
- б) розвиток товарно-грошових відносин;
- в) створення світового господарства.

2. Який з наступних принципів не належить меркантилізму:

- а) захист національного виробника;
- б) джерело багатства – це зовнішня торгівля;
- в) обмеження експорту готової продукції.

3. Хто з видатних учених-економістів вважав себе послідовником учення меркантилістів?

- а) А. Сміт; б) Дж. М. Кейнс; в) Т. Веблен.

4. Для досягнення позитивного сальдо у зовнішній торгівлі ранні меркантилісти вважали за доцільне:
- а) експортувати сировину і матеріали;
  - б) розширювати ринки збуту шляхом встановлення низьких цін на товари;
  - в) не допускати вивозу з країни золота і срібла.
5. Вперше термін «політична економія» в науковий обіг ввів:
- а) Ф.Кене; б) В.Петті; в) А.Монкретьєн.
6. Державна політика меркантилістів не включала такого твердження:
- а) розвивати сільське господарство;
  - б) заохочувати експорт продукції;
  - в) встановити високе мито на імпорт.
7. А.Монкретьєн є автором праці:
- а) «Книга про скудність і багатство»;
  - б) «Капітал»;
  - в) «Трактат політичної економії».
8. Яка з перелічених нижче ознак не притаманна меркантилістам:
- а) активне втручання держави в економіку;
  - б) предметом дослідження є виробництво;
  - в) золото і срібло є формою багатства.
9. В якій країні меркантилізм мав назву «кольбертизму»:
- а) Англії; б) Франції; в) Італії.
10. Хто є автором книги «Критичне викладення деяких скарг наших співвітчизників»:
- а) А.Монкретьєн; б) В.Стаффорд; в) Т.Мен.
11. Для якої системи характерна концепція грошового балансу:
- а) мануфактурної; б) монетарної; в) фізіократів.
12. Назвіть проблему, яку не досліджували вчені-меркантилісти:
- а) державне регулювання;
  - б) формування торговельного прибутку;
  - в) прибуток у сфері виробництва.
13. В якій країні розвиток меркантилізму затримався на монетарній стадії, згідно з якою підтримувалась жорстка регламентація вивозу золота і срібла з країни:
- а) Франція; б) Італія; в) Іспанія.
14. Який метод дослідження сфери обігу використовували меркантилісти:
- а) статистичний;
  - б) опис і класифікація;
  - в) причинно-наслідковий.
15. В якій країні розвиток меркантилізму привів до занепаду сільського господарства:
- а) Англії; б) Франції; в) Німеччині.
16. Представники якого економічного напрямку перенесли аналіз із сфери грошового обігу в сферу товарного обміну:
- а) ранні меркантилісти;

б) пізні меркантилісти;

в) класична школа.

17.Хто є автором книги «Про скудність і багатство»:

а) Б.Хмельницький; б) Ф.Прокопович; в) І.Посошков.

18.Хто вперше висунув ідею єдиної грошової одиниці для всієї Європи:

а) В.Стаффорд; б) Т.Мен; в) Г.Скаруффі.

19.Хто є автором книги «Короткий трактат про причини, які можуть привести до збільшення золота і срібла в країнах, що не мають копалень»:

а) А.Серра; б) Б.Даванцатті; в) Ж.Боден.

20. Який економічний напрям поривав із традиціями економічної думки середньовіччя, з її пошуками «справедливої ціни» і орієнтацією на натуральне господарство:

а) монетарний меркантилізм;

б) класична школа;

в) мануфактурний меркантилізм.

21. Ідея торгового балансу набула розвитку в роботах представників:

а) раннього меркантилізму;

б) пізнього меркантилізму;

в) фізіократів.

Першоджерела:

1. Меркантилізм.– Л., 1935.
2. Посошков И.Т. Книга о скудности и богатстве. – М.,1951.
3. Статьи Б.Хмельницкого. Март 1654 г. // Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. Т.10. – СПб, 1878.
4. Локк Дж. Избранные философские произведения в 2-х томах. – М, 1960.
5. Юм.Д. Опыты. – М., 1896.

Тема 6: «Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII – перша половина XIX ст.)»

План.

1. Розвиток господарства в європейських країнах у другій половині XVII – першій половині XIX ст.
2. Виникнення і розвиток класичної школи у XVIII ст.
3. Економічне вчення фізіократів.
4. Розвиток класичної школи у XIX ст.

Теми рефератів:

1. Життя та науково-публіцистична діяльність А.Сміта.
2. Життя та науково-публіцистична діяльність Д.Рікардо.
3. «Закон народонаселення» Т.Мальтуса.

- а) Так, б) Ні.
10. Під капіталом А.Сміт розумів запас продукції, що приносить прибуток, або за допомогою праці створює нові блага:
- а) Так, б) Ні.
11. Нагромадження капіталу за А.Смітом є наслідком заощаджень капіталіста:
- а) Так, б) Ні.
12. Ж.Б.Сей систематизував усю сукупність виробничих відносин за фазами: виробництво – розподіл – обмін – споживання:
- а) Так, б) Ні.
13. Теорія реалізації суспільного продукту Ж.Б.Сея називається «законом ринків»:
- а) Так, б) Ні.
14. За Ж.Б.Сеєм лише земля є фактором виробництва:
- а) Так, б) Ні.
15. За Д.Рікардо вартість товару прямо залежить від його корисності:
- а) Так, б) Ні.
16. Д.Рікардо є батьком застосування методу наукової абстракції в політекономії:
- а) Так, б) Ні.
17. За Д.Рікардо вартість грошей залежить від їх кількості:
- а) Так, б) Ні.
18. Д.Рікардо вперше сформулював закон спадної граничної продуктивності:
- а) Так, б) Ні.
19. Т.Мальтус був прихильником «закону ринків» Ж.Б.Сея:
- а) Так, б) Ні.
20. Зростання населення за Т.Мальтусом відбувається в арифметичній прогресії, а засобів існування – в геометричній прогресії:
- а) Так, б) Ні.

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

- У якій сфері за В.Петті створюється національний дохід?
  - сфері послуг;
  - сфері нематеріального виробництва;
  - сфері матеріального виробництва.
- Що на думку В.Петті є джерелом багатства:
  - праця; б) торгівля; в) обмін.
- В якій праці В.Петті визначає національний дохід і методику його розрахунку?
  - «Різне про гроші»;
  - «Трактат про податки і збори»;
  - «Політична арифметика».

4. За В. Петті зарплата – це:
- а) плата за витрачений час на виготовлення продукту;
  - б) сума вартостей предметів споживання, які необхідні для фізичного існування людини;
  - в) плата, яка дорівнює вартості виробленого товару.
5. Які державні видатки, на думку В.Петті, треба зменшити?
- а) на оборону держави;
  - б) на утримання сиріт і немічних людей;
  - в) на дороги, мости і порти.
6. Хто з економістів вважав гроші найбільшим злом суспільства?
- а) В.Петті; б) П.Буагільбер; в) Ф.Кене.
7. Фізіократія є владою:
- а) грошей; б) природи; в) народу.
8. У якій галузі національного господарства, на думку фізіократів, створюється чистий продукт:
- а) промисловості;
  - б) сільському господарстві;
  - в) зовнішній торгівлі.
9. Скільки мільярдів ліврів залишається у непродуктивного класу (безплідних) після закінчення процесу відтворення, показаного в економічній таблиці Ф.Кене:
- а) 0; б) 1; в) 2.
10. Якою за Ф.Кене повинна бути зарплата?
- а) мінімальною;
  - б) максимальною;
  - в) встановленою на ринку під впливом попиту і пропозиції.
11. Яке з тверджень не належить фізіократам:
- а) джерелом багатства є виробництво;
  - б) об'єктом дослідження повинна бути землеробська праця;
  - в) економічний аналіз повинен зосереджуватись на дослідженні сфери обігу.
12. Ідеї фізіократизму в Україні розвивав:
- а) В.Каразин; б) Б.Хмельницький; в) І.Вишенський.
13. «Економічна таблиця» Ф.Кене будується на:
- а) теорії про мінову вартість товару;
  - б) теорії заробітної плати продуктивного класу;
  - в) теорії про суспільне відтворення продукту.
14. Джерелом багатства за А.Смітом є:
- а) гроші;
  - б) сільське господарство і промисловість;
  - в) зовнішня торгівля.
15. Першоосновою доходу і будь-якої мінової цінності за А.Смітом є:
- а) заробітна плата, прибуток, рента;
  - б) процент;

в) дохід землевласників.

16. До рушійних сил ринкової економіки А.Сміт відносив:

а) цільові державні капіталовкладення;

б) дію законів попиту і пропозиції;

в) повну зайнятість.

17. Хто з класиків-економістів виділив три стани економіки держави: зростання, застій, падіння:

а) Д.Рікардо; б) А.Сміт; в) Ф.Кене.

18. Хто за А.Смітом є «економічною людиною»?

а) підприємець;

б) лихвар;

в) досконалий егоїст, що прагне до особистого збагачення.

19. Дослідженням якої проблеми А.Сміт завершує свою книгу «Дослідження про природу і причини багатства народів»?

а) розподіл праці;

б) системи політичної економії;

в) доходи держави.

20. Скільки за А.Смітом економічних функцій повинна виконувати держава?

а) 2; б) 3; в) 4.

21. Хто з економістів заклав основи теорії витрат виробництва?

а) А.Сміт; б) Ж.Б.Сей; в) Д.Рікардо.

22. У теорії Ж.Б.Сея основними факторами виробництва є:

а) земля, праця, капітал;

б) людина, праця, капітал;

в) гроші, земля, підприємець.

23. Суть теорії ринку Ж.Б.Сея полягає в тому, що:

а) сукупний дохід в економіці за будь-який проміжок часу дорівнює сумі витрат усіх факторів виробництва;

б) товари та послуги обмінюються на інші товари та послуги, тому виробництво одних зумовлює потребу в інших, внаслідок чого завжди забезпечується потенційний попит;

в) кожен фактор виробництва робить свій внесок у виробництво, а доходи відображають цей внесок у тій мірі, наскільки його визнано корисним.

24. У «Трактаті політичної економії» Ж.Б.Сей висвітлює своє вчення про:

а) народонаселення; б) корисність; в) державне регулювання економіки.

25. Кваліфікована праця, яка оплачується високим заробітком, за Ж.Б.Сеєм, формує клас:

а) рантьє; б) посередників; в) менеджерів-професіоналів.

26. Як називалась основна праця Д.Рікардо?

а) «Трактат політичної економії»;

б) «Трактат про податки і збори»;

в) «Початок політичної економії і оподаткування».

27. Завданням політичної економії за Д.Рікардо є:

- а) виявлення законів, за якими відбувається розподіл матеріальних благ;
б) дослідження причин циклічних коливань в економіці;
в) вивчення суб'єктивно-психологічної поведінки індивіда.
28. Багатство за Д.Рікардо – це:
а) рівень життя народу;
б) фізичний обсяг виробництва;
в) нагромадження грошового капіталу.
29. Розвиток капіталізму за Д.Рікардо відбувається під впливом:
а) розвитку торговельних зв'язків;
б) дії об'єктивних економічних законів;
в) протекціоністської політики держави.
30. Найбільш сприятливим режимом існування економіки Д.Рікардо вважав:
а) олігополію; б) вільну конкуренцію; в) монополію.
31. Яке з наведених тверджень суперечить поглядам Д.Рікардо:
а) необхідно створити умови розвитку вільного підприємництва;
б) треба підтримувати процес лібералізації економіки;
в) держава повинна впливати на розвиток економіки в країні.
32. З розвитком капіталізму за Д.Рікардо прибуток підприємців:
а) постійно зростає;
б) залишається незмінним;
в) має тенденцію до зменшення.
33. Хто вважав, що основною проблемою капіталізму є проблема реалізації:
а) Ж.Б.Сей; б) Д.Рікардо; в) Т.Мальтус.
34. Які перешкоди зростання кількості людей Т.Мальтус не відносив до природних?
а) тяжка праця і відсутність житла;
б) епідемічні хвороби і голодомори;
в) моральна стриманість людей.
35. Від якого чинника, на думку Т.Мальтуса, залежить щастя людей?
а) від того, яка щільність населення людей;
б) від того, в якому відношенні перебуває кількість людей до кількості їжі;
в) від того, яка форма влади панує у суспільстві.
36. Що, на думку Т.Мальтуса, не входить до складу ціни товару?
а) прибуток; б) витрати на працю; в) орендна плата.
37. Хто з економістів відкрив закон ефективного попиту?
а) Т.Мальтус; б) Н.Сеніор; в) Ж.Б.Сей.
38. Н. Сеніор є автором:
а) теорії циклічних коливань в економіці; б) теорії реалізації; в) теорії утримання.
39. Н.Сеніор був прихильником:
а) низької заробітної плати; б) високої заробітної плати; в) помірної заробітної плати.
40. Хто у ХХ ст. розвинув теорію ефективного попиту Т.Мальтуса?

а) М.Фрідмен; б) Л.Ерхард; в) Дж.М.Кейнс.

Першоджерела:

1. Петти В. Экономические и статистические работы / Пер. с франц. – М., 1940.
2. Франклин Б. Избранные произведения. – М., 1956.
3. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Пер. с франц. – М., 1960.
4. Тюрго А.Р. Избранные экономические произведения / Пер. с франц. – М., 1961.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М., 1962.
6. Рикардо. Сочинения в 5-ти томах – М., 1955.
7. Сей Ж.Б. Трактат политической экономии. – М., 1896.
8. Мальтус Т.Р. Опыт о законе народонаселения. – СПб, 1868.
9. Бастиа Ф. Экономические гармонии. – М., 1896.
10. Кери Г.Ч. Руководство к социальной науке. – СПб, 1869.

Семінарське заняття 4.

Тема 7: «Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (друга половина XIX – початок XX ст.)»

План.

1. Особливості господарського розвитку країн у другій половині XIX на початку XX с.
2. Виникнення і розвиток марксизму.
3. Маржиналізм як переосмислення цінностей класичної політекономії.
4. Лозанська школа. Концепція економічної рівноваги.

Теми рефератів:

1. Життя та науково-публіцистична діяльність К.Маркса.
2. Життя та науково-публіцистична діяльність Ф.Енгельса.
3. Критична школа Ж.Сісмонді, П.Ж.Прудона, К.Родбертуса.
4. Історична школа Німеччини.
5. Життя та науково-публіцистична діяльність А.Маршалла.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови мислителів з позицій економічної науки та господарської практики:

1. К.Маркс: «Історія всіх суспільств, що існували до цього часу, була історією боротьби класів».

5. На думку К.Маркса вартість товару створюється конкретною працею:
а) Так, б) Ні.
6. За К.Марксом додаткова вартість є надлишком вартості товару над вартістю спожитих засобів виробництва і робочої сили:
а) Так, б) Ні.
7. В роботі «Анти-Дюрінг» Ф.Енгельс виділив політекономію у широкому і вузькому значенні:
а) Так, б) Ні.
8. В.І.Ленін дійшов висновку, що імперіалізм був неминучою стадією капіталізму:
а) Так, б) Ні.
9. Основна ідея теоретичної концепції К.Маркса – обґрунтувати неминучість руйнування капіталізму внаслідок зростання його внутрішніх протиріч:
а) Так, б) Ні.
10. У методології дослідження К.Маркса центральне місце посідає концепція про базис і надбудову:
а) Так, б) Ні.
11. Вчення С.Сімонді в європейській економічній думці першої половини ХІХ ст. отримало назву «економічний романтизм»:
а) так; б) ні.
12. С.Сімонді не був критиком капіталізму:
а) так; б) ні.
13. С. Сімонді вважав, що інвестування породжує економічні кризи:
а) так; б) ні.
14. А. Сен-Сімон вважається першим, хто ввів поняття «індустріалізм»:
а) так; б) ні.
15. А.Сен-Сімон був прихильником класичної школи політекономії:
а) так; б) ні.
16. За Ф.Лістом між кожною особистістю і всім людством стоїть нація:
а) так; б) ні.
17. Останні роки життя Ф.Ліст присвятив боротьбі за підвищення митного тарифу в німецькому митному союзі:
а) так; б) ні.
18. Історична школа відмовилась від методу наукової абстракції як основного методу дослідження в політекономії:
а) так; б) ні.
19. Представники історичної школи визнавали тільки еволюційну форму розвитку суспільства:
а) так; б) ні.
20. П.Ж.Прудон є автором ідеї «конституційованої вартості»:
а) так; б) ні.
21. Представники австрійської школи були прихильниками теорії трудової вартості:

- а) так; б) ні.
22. К. Менгер першим виклав теорію граничної корисності у певній логічній послідовності, виявивши при цьому певну залежність корисності від винятковості предметів споживання:
а) так; б) ні.
23. Методологічним принципом австрійських учених був суб'єктивно-психологічний підхід до аналізу економічних процесів:
а) так; б) ні.
24. Головним об'єктом дослідження представників австрійської школи є індивідуальне господарство:
а) так; б) ні.
25. А.Маршалл вважав, що економікс – це наука, яка вивчає людство в його повсякденному житті:
а) так; б) ні.
26. За А.Маршаллом рівноважна ціна – це ціна, яка відповідає точці перетину кривих попиту і пропозиції:
а) так; б) ні.
27. А.Маршалл поділив еластичність попиту за ціною на залежну від доходу та перехресну:
а) так; б) ні.
28. А.Маршалл ввів в науку поняття «еластичність попиту»:
а) так; б) ні.
29. Дж.Б.Кларк є представником лозанської школи:
а) так; б) ні.
30. Дж.Б.Кларк розділив економічну науку на три складові: універсальна економіка, економічна статика, економічна динаміка:
а) так; б) ні.

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

- За якою формулою К.Маркс визначав ступінь експлуатації робочої сили:
  - $w = c + v + m$;
  - $m' = m / v \times 100\%$;
  - $k = c + v$.
- Основним законом капіталізму за К.Марксом є:
  - зростання органічної будови капіталу;
  - збільшення виробництва додаткової вартості;
  - зростання добробуту населення.
- Назва першого тому «Капіталу»:
  - «Процес обігу капіталу»;
  - «Теорії доданої вартості»;
  - «Процес виробництва капіталу».
- К.Маркс визначив капітал як:

- а) вартість, що самозростає;
  - б) сукупний дохід;
  - в) засоби виробництва.
5. Хто видав друком другий том «Капіталу» К.Маркса?
- а) Ф.Енгельс; б) В.І.Ленін; в) К.Каутський.
6. Який вид відтворення не досліджується в «Капіталі» К.Маркса?
- а) просте; б) звужене; в) розширене.
7. Хто видав друком четвертий том «Капіталу» К.Маркса?
- а) Ф.Енгельс; б) В.І.Ленін; в) К.Каутський.
13. Яку із вказаних теорій вперше розробив К.Маркс?
- а) основного і оборотного капіталу;
  - б) абсолютної земельної ренти;
  - в) граничної корисності.
9. За К.Марксом формула грошей як капіталу має вигляд:
- а) $T - G - T$; б) $G - T - G$; в) $G - T - G'$.
10. Суть кругообігу і обігу капіталу К.Маркс висвітлив у роботі «Капітал» в:
- а) першому томі; б) другому томі; в) третьому томі.
11. В якому році була опублікована праця К.Маркса «До критики політичної економії»?
- а) 1848; б) 1859; в) 1863.
12. До теоретичних чинників марксизму належать:
- а) теорія граничної корисності маржиналізму;
  - б) теорія державного регулювання економіки Дж.М.Кейнса;
  - в) німецька класична філософія Г.Гегеля і Л.Фейєрбаха.
13. За К.Марксом додану вартість створює:
- а) постійний капітал; б) первинні аванси; в) змінний капітал.
14. В якому році вийшов друком третій том «Капіталу»:
- а) 1885; б) 1894; в) 1905.
15. Яка з перерахованих праць належить Ф.Енгельсу?
- а) «Роль праці в процесі перетворення мавпи на людину»;
  - б) «Економічна таблиця»;
  - в) «Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей».
16. Першим політекономічним твором марксизму вважається:
- а) «Нариси до критики політичної економії» Ф.Енгельса;
  - б) «До критики політичної економії» К.Маркса;
  - в) «Капітал» К.Маркса.
17. До однієї з характерних рис імперіалізму, на думку В.І.Леніна, належить:
- а) експлуатація робочої сили;
  - б) створення прибутку;
  - в) концентрація і централізація виробництва, яка привела до утворення монополістичних об'єднань.
18. «Закон зменшеної родючості землі» В.І.Ленін досліджує в роботі:

- а) «Аграрне питання і «критики Маркса»;
  - б) «Розвиток капіталізму в Росії»;
  - в) «Імперіалізм як вища стадія капіталізму».
19. В.І.Ленін вважав, що соціалізм – це:
- а) панування приватної власності із забезпеченням високого рівня життя людей;
  - б) державно-монополістична структура, обернена на користь всього народу;
  - в) суспільство без влади.
20. Хто з названих економістів не належав до засновників історичної школи:
- а) І.Кант; б) В.Рошер; в) К.Кніс.
21. Який з перерахованих методів був основним в економічних дослідженнях представників історичної школи:
- а) історичний; б) статистичний; в) наукової абстракції.
22. Ф.Ліст вважав, що капітал – це:
- а) виробничі запаси; б) самозростаюча вартість; в) матеріальне багатство, природні та набуті здібності людей.
23. Винятком з політики протекціонізму Ф.Ліста є:
- а) промисловість; б) сільське господарство; в) торгівля.
24. Яку галузь національної економіки Ф.Ліст вважав найважливішою?
- а) науку; б) сільське господарство; в) медицину.
25. Автором якої з перелічених теорій був Ф.Ліст:
- а) теорії цінності;
  - б) теорії відтворення і криз;
  - в) теорії продуктивних сил.
26. Що лежить в основі економічної системи Ф.Ліста?
- а) боротьба класів; б) вільна конкуренція; в) націоналізм.
27. Кому з представників економічної думки Німеччини належить ідея про побудову соціалізму за допомогою «освітченої» держави?
- а) Ф.Лісту; б) К.Родбертусу; в) В.Рошеру.
28. С.Сімонді назвав себе учнем:
- а) А.Сміта; б) Ж.Б.Сея; в) Д.Рікардо.
29. За С.Сімонді свобода конкуренції приводить до:
- а) зростання народонаселення;
  - б) руйнуванню дрібного виробництва;
  - в) розвитку торгівлі.
30. Основною суперечністю капіталізму С.Сімонді називав суперечність між:
- а) доходами і витратами; б) попитом і пропозицією; в) виробництвом і споживанням.
31. Хто з перелічених економістів є автором роботи «Катехізис індустріалів»?
- а) Ф.Ліст; б) С.Сімонді; в) А.Сен-Сімон.

32. Хто з економістів вважав, що в майбутньому суспільстві буде існувати колективна форма життя у вигляді «фаланстерів»?
- а) Ш.Фур'є; б) Р.Оуен; в) А. Сен-Сімон.
33. Яка теорія посідає центральне місце в концепціях австрійської школи?
- а) теорія трудової вартості;
б) теорія факторів виробництва;
в) теорія граничної корисності.
34. Термін «маржиналізм» в перекладі означає:
- а) бідний; б) відсталий; в) граничний.
35. Хто був засновником австрійської школи маржиналізму?
- а) Л.Вальрас; б) К.Менгер; в) А.Маршалл.
36. В економічній науці «хрестом Маршалла» прийнято називати:
- а) залежність між обсягом виробництва і кількістю працівників;
б) перетин кривих попиту і пропозиції;
в) перетин кривої граничної корисності і кривої загальних витрат.
37. Дж.Б.Кларк є автором роботи:
- а) «Філософія бідності»; б) «Філософія багатства»; в) «Філософія споживання».
38. Показник, який вказує на ступінь зміни попиту при зміні ціни на 1%, А.Маршалл назвав:
- а) мультиплікатором; б) коефіцієнтом еластичності; в) акселератором.
39. Основною проблемою дослідження Дж.Б.Кларка є:
- а) дослідження проблем виробництва і розподілу на основі концепції продуктивності праці і капіталу;
б) дослідження проблем ринкової рівноваги;
в) дослідження проблем граничної корисності.
40. Закон «специфічної продуктивності» вперше був сформульований:
- а) А.Маршаллом; б) Дж.Б.Кларком; в) О.Бем-Баверком.

Тема 8: «Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки України (друга половина XIX – початок XX ст.)»

1. Господарський розвиток України у другій половині XIX – на початку XX ст.
2. Українська економічна теорія наприкінці XIX – на початку XX ст.
3. Економічні ідеї Т.Степанова, І.Вернадського.
4. Вплив марксистської економічної теорії на формування економічного світогляду С.Подолінського, М.Зібера та І.Франка.
5. Економічні ідеї М.І.Туган-Барановського та Є. Слущького.

Теми рефератів:

1. Вплив першої світової війни на господарство України.

2. Економічна політика урядів України 1918 -1922 років.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови мислителів з позицій економічної науки та господарської практики:

1. М.Бунге: «Завдання політичної економії полягає в дослідженні суспільної сторони господарських явищ і законів, яким ці явища підпорядковані».
2. М.Туган-Барановський: «Соціалістична організація може розвинути всі притаманні їй величезні виробничі сили тільки в тому випадку, якщо вона виникає в рамках крупної сучасної держави. Цього не розуміли ранні утопісти, і в цьому була їх головна помилка».
3. П.Червінський: «В Росії ми просто маємо справу із своєрідним складом суспільства, який в цілому до цього часу, правда, далеко поступався європейським порядкам, але має багато шансів розвинути у кращий устрій скоріше, ніж Європа, тому скоріше, що піде іншим шляхом».
4. О.Русов: «Наше товариство безпартійне і не знає ні революціонерів, ні радикалів, ні октябристів тощо, а знає один український народ і йому служить».

Завдання для самоконтролю:

Виберіть правильну відповідь:

- 1.Т.Степанов одним з перших відокремив предмет дослідження політичної економії від предметів дослідження політики та конкретних економічних наук:
а) так; б) ні.
- 2.І.Вернадський вважав, що предметом дослідження політичної економії повинні бути всі суспільно-економічні лади:
а) так; б) ні.
- 3.На думку І.Вернадського, соціалізм є найкращою формою господарювання:
а) так; б) ні.
- 4.М.Драгоманов пропонував сприяти розповсюдженню освіти серед робітників і знищити приватну власність:
а) так; б) ні.
- 5.С.Подолінський засуджував вчення К.Маркса і звинувачував останнього в погіршенні становища робітників:
а) так; б) ні.
- 6.І.Франко вважав, що політекономія посідає одне з центральних місць в системі загальноосвітніх наук:
а) так; б) ні.

7. На думку І.Франка, найкращим ладом є соціалізм з головним акцентом на громаді, як господарській одиниці:

а) так; б) ні.

8. М.Туган-Барановський намагався поєднати теорію граничної корисності та трудову теорію вартості:

а) так; б) ні.

9. М.Туган-Барановський негативно ставився до соціалізму:

а) так; б) ні.

10. Є.Слуцький поділяв погляди О.Бем-Баверка та А.Маршалла на можливість встановлення величини граничної корисності:

а) так; б) ні.

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

1. Яка з перерахованих праць не належить Т.Степанову:

- а) «Про теорію і практику політичної економії»;
- б) «Про джерела багатства в політичній економії»;
- в) «Філософія багатства».

2. Т.Степанов вважав, що мета капіталістичного виробництва полягає в:

- а) максимальному задоволенню потреб споживача;
- б) прагненню до збагачення;
- в) високому соціальному захисті робітників.

3. Хто з перерахованих економістів засуджував соціалістичну форму господарювання:

а) С.Подолінський; б) І.Франко; в) І.Вернадський.

4. І.Вернадський вважав, що предметом дослідження політичної економії є:

- а) капіталістичний лад;
- б) виробничі відносини в різних суспільно-економічних ладах;
- в) закони розподілу.

5. М.Драгоманов був противником:

- а) марксистської теорії класової боротьби;
- б) капіталістичного розвитку Росії;
- в) соціалізму в основі якого лежить спільна власність.

6. «Енергетичну економіку» обґрунтував в своїх працях:

а) І.Франко; б) Т.Степанов; в) С.Подолінський.

7. І.Франко вважав, що:

- а) вирішальна роль у розвитку суспільства належить тільки економічним умовам;
- б) вирішальна роль у розвитку суспільства належить не тільки економічним умовам, але й ідеям, освіті і культурі;
- в) вирішальна роль у розвитку суспільства належить тільки розвитку ідей, культурі, освіті.

8. Хто з українських економістів вважав, що політекономія – наука абстрактна, предметом дослідження якої є дослідження не лише економічних законів, але й загальних законів людської праці:
а) І.Вернадський; б) М.Драгоманов; в) І.Франко.
9. О.Шлікевич вперше в історії економічної думки розробив:
а) метод простих і групових таблиць;
б) метод комбінаційних таблиць;
в) метод графічного аналізу.
10. Хто з перерахованих економістів вважається «батьком земської статистики»?
а) О.Русов; б) В.Варзар; в) О.Шлікевич.
11. В.Варзар став засновником:
а) загальної теорії статистики;
б) облікової статистики;
в) промислової статистики.
12. Яка з перерахованих праць належить І.Франку?
а) «Праця людини та її відношення до розподілу енергії»;
б) «Робітники і трудівники»;
в) «Капітал».
13. Хто з українських економістів вперше розробив фізіологічні норми споживання і класифікацію потреб селянина?
а) Ф.Щербина; б) В.Арнольд; в) В.Варзар.
14. М.Туган-Барановський дослідив:
а) історію економічної думки Італії;
б) теорію австрійської і математичної шкіл;
в) історію економічної думки Давнього Риму.
15. Автором теорема цінності серед українських економістів є:
а) Є.Слуцький; б) В.Варзар; в) М.Туган-Барановський.
16. Яка з перерахованих праць не належить Є.Слуцькому?
а) «Теорія граничної корисності»;
б) «Закон попиту і пропозиції. До теорії цінності»;
в) «До теорії збалансованого бюджету споживача».
17. В Україні одним з представників маржиналізму був:
а) Т.Степанов; б) І.Вернадський; в) Р.Орженцький.
18. М. Туган-Барановський вважав, що:
а) теорія граничної корисності є несподіваним підтвердженням теорії трудової цінності;
б) теорія граничної корисності не має нічого спільного з трудовою теорією цінності;
в) трудова теорія цінності єдина правильно визначає вартість товару.
19. Хто з економістів вважав, що перехід до соціалізму повинен відбуватися еволюційним шляхом:
а) С.Подолінський; б) І.Вернадський; в) І.Франко.
20. Є.Слуцький є автором теорії:

- а) граничної корисності;
- б) поведінки споживача;
- в) економічних криз і циклічного розвитку.

Першоджерела:

1. Бунге Н.Х. Основания политической экономии. – Киев, 1870.
2. Зибер Н.И. Давид Рикардо и Карл Маркс в их общественно-экономических исследованиях. // избр. экон. произвед. – Т.1. – М., 1987.
3. Варзар В.Е. К вопросу о сельскохозяйственном кризисе. – СПб, 1895.
4. Варзар В. Е. Предприятие (заведение) как основная счётная единица промышленности // Памяти Н.А.Каблукова. Сборник статей по статистике. – М., 1925. - Т.1.
5. Орженцкий Р.М. Учение о ценности у классиков и канонистов: Политико-экономический очерк. – Одесса, 1896.
6. Подолинський С. Ремесла і фабрики на Україні. – Женева, 1880.
7. Подолинский С. Труд человека и его отношение к распределению энергии // Слово. – 1880. – № 4-5.
8. Русов А.А. Оценочная статистика. – К., 1909.
9. Русов А.А. Краткая энциклопедия земского дела в его историческом развитии. – К., 1914.
10. Слуцкий Е.Е. К теории сбалансированного бюджета потребителя // Экономико-математические методы. – М., 1963. – Вып. 1.
11. Туган-Барановский М.И. Очерки из новейшей истории политэкономии и социализма. – СПб, 1903.
12. Туган-Барановский М.И. Учение о предельной полезности хозяйственных благ, как причине их ценности // Юридический вестник. – 1890. – Т.6. – Кн.2.
13. Франко І.Я. Твори: в 20-ти т. – К., 1956.
14. Щербина Ф.А. Крестьянские бюджеты. – Воронеж, 1900.

Семінарське заняття 5.

Тема 9: «Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина ХХ ст.)»

План.

1. Стабілізація господарства після першої світової війни.
2. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр.
3. Теоретична концепція Дж.М.Кейнса.
4. Неокейнсіанство: причини виникнення та характеристика.
5. Посткейнсіанство та його сучасні проблеми.

Теми рефератів:

1. Життя та науково-публіцистична діяльність Дж.М.Кейнса.

2. Теорія економічного зростання Р.Харрода та Є.Домара.
3. Теорія економічних циклів Е.Хансена.
4. Кейнсіанські ідеї в Швеції.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови мислителів з позицій економічної науки та господарської практики:

1. Дж.М.Кейнс: «Важливість грошей полягає в тому, що вони виступають ланкою, яка зв'язує між собою теперішнє і майбутнє».
2. Дж.М.Кейнс: «Заощадження – це відкладений попит».
3. Дж.М.Кейнс: «Найрозумніша політика полягає, зрештою, у підтримуванні стійкого загального рівня грошової заробітної плати».
4. Р.Харрод: «Мета теорії динаміки – запропонувати базисні основи для вивчення змін в економіці, аналогічно основам, запропонованим Дж.М.Кейнсом для стану спокою».
5. Р.Харрод: «Всередині капіталістичної економіки працюють центробіжні сили, які примушують систему все далі ухилятися від потрібної лінії розвитку».
6. Е.Хансен: «Якщо дана еволюція інвестицій, мультиплікатор говорить нам про те, як буде розвиватися дохід від інвестицій. Якщо дана еволюція доходу, акселератор говорить нам про те, як поведуть себе інвестиції».

Завдання для самоконтролю:

Виберіть правильну відповідь:

1. За Дж.М.Кейнсом зростання заощаджень рівнозначне зростанню інвестицій:
а) так; б) ні.
2. Теорію Кейнса визначають як вчення про ефективний попит:
а) так; б) ні.
3. За Кейнсом ефект мультиплікатора залежить від граничної схильності до споживання:
а) так; б) ні.
4. Кейнсіанська теорія стимулювала розробку системи національних рахунків:
а) так; б) ні.
5. Кейнс розробив теорію державного регулювання економіки:
а) так; б) ні.
6. Кейнс розробив новий метод дослідження – метод макроекономіки:
а) так; б) ні.

7. Основні положення кейнсіанської теорії застосовувались в економічній політиці США:

а) так; б) ні.

8. Р.Харрод доповнив кейнсіанську теорію теорією економічного росту:

а) так; б) ні.

9. Дж.М.Кейнс ввів поняття акселератора:

а) так; б) ні.

10. Е.Хансен доповнив кейнсіанську теорію моделями циклічного розвитку економіки:

а) так; б) ні.

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

1. За Дж.М.Кейнсом основний психологічний закон суспільства – це:

- а) споживати менше в міру зменшення доходу;
- б) споживати більше в міру зменшення доходу;
- в) рівень споживання не залежить від величини доходу.

2. Які економічні теорії позитивно оцінюють державне регулювання економіки:

- а) фізіократи, марксисты, маржиналісти;
- б) марксизм, кейнсіанство, неокласики;
- в) меркантилізм, марксизм, кейнсіанство.

3. Коли вперше була видана знаменита праця Дж.М.Кейнса «Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей»:

а) у 1929 р.; б) у 1933 р.; в) у 1936 р.

4. Хто був університетським вчителем Дж.М.Кейнса:

а) А.Маршалл; б) П.Самюельсон; в) Дж.Робінсон.

5. Який чинник за Кейнсом не впливає на формування ефективного попиту:

- а) гранична схильність до споживання;
- б) гранична ефективність капіталу;
- в) гранична продуктивність.

6. Що, на думку Кейнса, викликає недостатність інвестиційного попиту:

- а) зростання прибутків від розширення виробництва;
- б) низька прибутковість капіталу внаслідок падіння споживчого попиту;
- в) низький банківський відсоток.

7. Яка названа нижче праця написана не Дж.М.Кейнсом:

- а) «Індексний метод»;
- б) «Грошовий обіг і фінанси Індії»;
- в) «Економічні цикли і національний дохід».

8. Кейнсіанський мультиплікатор показує залежність:

- а) між приростом національного доходу і приростом інвестицій;
  - б) між зростанням доходу і зростанням споживчого попиту;
  - в) між зростанням заощаджень і зростанням інвестицій.
9. Для регулювання зовнішньоекономічної політики держави в період кризи Дж.М.Кейнс радив:
- а) збільшити заробітну плату іноземним робітникам.
  - б) стимулювати ввезення дешевих товарів і дешевої робочої сили з-за кордону;
  - в) заборонити ввезення дешевих товарів і дешевої робочої сили з-за кордону.
10. Подальші дослідники критикували кейнсіанську теорію:
- а) за новий метод дослідження – макроекономіку;
  - б) за те, що вона сприяла виведенню капіталістичних країн з кризи;
  - в) за те, що вона допускала інфляцію
11. Яким із наведених методів Дж.М.Кейнс пропонував державі знизити банківський відсоток:
- а) адміністративним методом, шляхом наказу центрального банку;
  - б) політикою дешевих грошей;
  - в) заміною грошових знаків.
12. Хто є автором моделі акселератора?
- а) Дж.М.Кейнс; б) Дж.Робінсон; в) Е.Хансен.
13. В якій країні кейнсіанство не впроваджувалося на практиці:
- а) в США; б) у Швеції; в) у Франції.
14. Своїми попередниками Дж.М.Кейнс визнавав:
- а) класичну школу;
  - б) фізіократів;
  - в) меркантилістів.
15. Хто з названих вчених не є послідовником Дж.М.Кейнса?
- а) Є.Домар; б) С.Харріс; в) М.Фрідмен.
16. Погляди якого економіста покладені в основу кейнсіанського вчення про ефективний попит?
- а) Ж.Б.Сея; б) А.Сміта; в) Д.Рікардо.
17. Неокейнсіанство виникло:
- а) до другої світової війни;
  - б) після другої світової війни;
  - в) в 70-х рр. ХХ ст.
18. Хто є автором теорії економічної динаміки?
- а) Р.Харрод; б) Е.Хансен; в) П.Самюельсон.
19. Поняття «контрактної економіки» ввели в науковий обіг представники:
- а) кейнсіанства;
  - б) неокейнсіанства;
  - в) посткейнсіанства.
20. Хто є автором ідеї про необхідність «великого неокласичного синтезу»:
- а) Дж.М.Кейнс; б) Р.Харрод; в) П.Самюельсон.

Першоджерела:

1. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. – М., 1978.
2. Кейнс Дж.М. Избранные произведения. – М., 1993.
3. Хансен Э. Послевоенная экономика США. – М., 1966.
4. Харрис С. Денежная теория. – М., 1990.
5. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход. – М., 1959.
6. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. – М., 1986.
7. Классики кейнсианства в 2-х тт. – М., 1997.

Семінарське заняття 6.

Тема 10: «Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина ХХ ст.)»

План.

1. Економіка СРСР, США, Великобританії, Німеччини, Франції, Японії у другій половині ХХ ст.
2. Австрійська й англійська школи неолібералізму. Л. Мізес. І Ф.А.Хайек.
3. Німецький ордолібералізм. Економічні реформи Л.Ерхарда.
4. Чиказька школа М.Фрідмена.

Теми рефератів:

1. Економічний розвиток Італії у роки другої світової війни та післявоєнний період.
2. Економіка Радянської України у післявоєнний період.
3. Життя та науково-публіцистична діяльність Ф.А.Хайєка.
4. Теорія «добробуту для всіх».
5. Порівняльний методологічний аналіз кейнсіанства і монетаризму.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови мислителів з позицій економічної науки та господарської практики:

1. Л.Ерхард: «Конкуренція всюди, де можливо, регулювання – там, де необхідно».
2. В.Ойкен: «Приватне не пропадає, але упорядковується і тим самим стає зрозумілим».
3. Ф.А.Хайек: «Гра за правилами ніколи не веде до однакових для всіх результатів».
4. М.Фрідмен: «У принципі існує лише два способи координації економічного життя мільйонів. Перший – це централізоване керівництво, у поєднанні з примусом: такі методи армії і сучасної

тоталітарної держави. Другий – це добровільна співпраця окремих осіб: такий метод, яким користується ринок».

Завдання для самоконтролю:

Виберіть правильну відповідь:

1. За М.Фрідменом інфляція забезпечує зростання зайнятості:
а) так; б) ні.
2. Ф.А. фон Хайєк вважав, що функція держави полягає в охороні природного соціального порядку – свободи конкуренції, свободи монополії, свободи вибору, свободи розвитку:
а) так; б) ні.
3. Ф.А. фон Хайєк – представник чиказької школи:
а) так; б) ні.
4. Знамениту книгу «Добробут для всіх» написав В.Рьопке:
а) так; б) ні.
5. За М.Фрідменом першопричиною інфляції є форсована емісія грошей:
а) так; б) ні.
6. За М.Фрідменом держава мусить контролювати попит грошей, а не їх пропозицію:
а) так; б) ні.

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

1. Ордолібералізм – це:
а) англійський неолібералізм;
б) німецький неолібералізм;
в) американський неолібералізм.
2. Ф.А.Хайєк критикував кейнсіанство за:
а) концепцію валютного регулювання;
б) теорію соціально-ринкового господарства;
в) концепцію індикативного планування.
3. Термін «монетаризм» у сучасну економічну літературу ввів:
а) К. Брунер; б) М.Фрідмен; в) В.Ойкен.
4. Для сприяння ринковій стабілізації держава, на думку М.Фрідмена, може скористатись лише одним інструментом впливу на економіку:
а) грошовою емісією;
б) ставкою процента;
в) рівнем заробітної плати.
5. Яку другу назву отримала в ФРН політика неолібералізму?
а) дирижизм; б) добробут для всіх; в) інтервенціоналізм.
6. За що була присвоєна М.Фрідмену Нобелівська премія?

- а) за розробку методу «затрати / випуск»;
  - б) за дослідження в галузі споживання, історії і теорії грошей;
  - в) за розробку теорії оптимального використання ресурсів.
7. Кому із вчених - економістів належить твердження: «Гроші мають значення»:
- а) Дж.М.Кейнсу; б) М.Фрідмену; в) Т.Веблену.
8. Видатним представником австрійської школи неолібералізму був:
- а) В.Рьопке; б) Ф.А.Хайєк; в) Л.Мізес.
9. Хто вперше запропонував термін «соціальне ринкове господарство»?
- а) А.Мюллер-Армак; б) Л.Ерхард; в) В.Рьопке.
10. Підходи до визначення «політики порядку» формулює:
- а) В.Ойкен у праці «Основні принципи економічної політики»;
  - б) Ф.А.Хайєк у праці «Дорога до рабства»;
  - в) А.Маршалл у праці «Принципи економіксу».
11. За що Ф.А.Хайєк та Г.Мюрдаль отримали в 1974 році Нобелівську премію?
- а) за новий вклад у теорію загальної економічної рівноваги та теорію добробуту;
  - б) за видатний внесок у теорію міжнародної торгівлі та міжнародного руху капіталів;
  - в) за нове у розробці теорії грошей та економічних коливань та за глибокий аналіз залежності економічного, соціального й інституційного феноменів.

Семінарське заняття 7.

Тема 11: «Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)»

План.

1. Економіка капіталістичних країн 50-80 х років ХХ ст.
2. Економіка СРСР 50-80 х років ХХ ст.
3. Неінституціоналізм. Концепції О.Тоффлера, Д.Белла, Дж.К.Гелбрейта.

Теми рефератів:

1. Економічні ідеї Т.Веблена.
2. «Правовий» інституціоналізм Дж. Коммонса.
3. Кон'юнктурно-статистичний інституціоналізм У.Мітчелла.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови мислителів з позицій економічної науки та господарської практики:

1. Т.Веблен: «Інститути – це результати процесів, що відбувалися в минулому, вони пристосовані до обставин минулого і, відповідно, не є в повній згоді з вимогами теперішнього часу».
2. Т.Веблен: «Життя людини в суспільстві так само, як і життя інших видів – боротьба за існування, а, отже, це процес відбору і пристосування».
3. У.Мітчелл: «Цикли – це специфічне явище, притаманне лише сфері інститутів підприємництва».
4. Р.Коуз: «В дні моєї молодості казали, що якщо дурість завелика, щоб її сказати, то її можна проспівати. В сучасній же економічній науці її можна висловити мовою математики».

Завдання для самоконтролю:

Виберіть правильну відповідь:

1. Характерною рисою інституціоналізму є проголошення ідеї «соціального контролю» над економікою:
а) так; б) ні.
2. Т.Веблен був засновником соціально-правового інституціоналізму:
а) так; б) ні.
3. Ринок без інституціоналізації породжує тіньову економіку і корупцію:
а) так; б) ні.
4. Дж.К.Гелбрейт розробив концепцію суперіндустріалізму:
а) так; б) ні.

Контрольні тести:

Вкажіть єдиний правильний варіант відповіді:

1. Який інститут із нижченаведених лежить в основі соціально-психологічного інституціоналізму?
а) сім'я; б) школа; в) інстинкт.
2. Дж.Коммонс у своїх працях на перший план висував:
а) біологічні фактори;
б) психологічні фактори;
в) юридичні і правові норми.
3. Інституціоналізм можна охарактеризувати як:
а) теорію контролю суспільства над економікою;
б) теорію монополізації ринку;
в) теорію реалізації і криз.
4. Кого із інституціоналістів називали «американським Марксом»?
а) Т.Веблена; б) Дж.Коммонса; в) У.Мітчелла.
5. Хто із представників інституціоналізму сформував теорію суспільного вибору?

- а) М.Б'юкенен; б) Дж.К.Гелбрейт; в) Т. Веблен.
5. Методологія інституціоналістів найбільше спільних рис має з :
- а) класичною школою;
 б) історичною школою;
 в) критичною школою.
6. Яка праця не належить Т.Веблену?
- а) «Теорія бездіяльного класу»;
 б) «Інженери і система цін»;
 в) «Розподіл багатства».
7. Хто є засновником Гарвардського барометра кон'юнктури?
- а) У.Мітчелл; б) Дж.К.Гелбрейт; в) Т.Веблен.
8. Хто з перелічених неінституціоналістів є автором концепції «суперіндустріалізму»?
- а) Дж.К.Гелбрейт; б) Д.Белл; в) О.Тоффлер.

Першоджерела:

1. Мизес Л. Социализм: экономический и социологический анализ. – М., 1994.
2. Хайек Ф.А. Дорога к рабству. – М., 1992.
3. Хайек Ф.А. Пагубная самонадеянность: ошибки социализма. – М., 1992.
4. Хайек Ф.А. Частные деньги. – М., 1996.
5. Ойкен В. Основы национальной экономики. – М., 1996.
6. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. – М., 1994.
7. Эрхард Л. Благосостояние для всех. – М., 1991.
8. Эрхард Л. Полвека размышлений: речи и статьи. – М., 1993.
9. Фридмен М. Количественная теория денег. – М., 1996.
10. Фридмен М. Если бы деньги заговорили. – М., 1998.
11. Гелбрейт Дж.К. Экономические теории и цели общества. – М., 1979.
12. Веблен Т. Теория праздного класса. – М., 1984.
13. Митчелл У. Экономические циклы: проблема и ее постановка. – М., 1930.
14. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. – М., 1999.
15. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М., 1997.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Історія економіки та економічної думки як наука (суть, періодизація, методи дослідження, функції).
2. Господарство первісного суспільства (палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, бронзово-кам'яний вік, ранній залізний вік). Господарство трипільців.

3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.)
4. Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період Середньовіччя (V – XV ст.)
5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI – перша половина XVII ст.).
6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII – перша половина XIX ст.)
7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (друга половина XIX – початок XX ст.)

Перевірка виконання самостійної роботи студентів. Самостійна робота виконується до кожного семінарського заняття в окремому зошиті, який здається на перевірку викладачу.

РЕКОМЕНДОВАНІ ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ:

1. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу: Підручник / За ред Б.Д.Лановика.- 4-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2001.–477 с.
2. Економічна історія України: Підручник / Б.Д.Лановик, М.В.Лазарович, Р.М.Матейко, З.М.Матисякевич; За заг.ред.Б.Д.Лановика.- К.: ВД «Юридична книга», 2004. – 456 с.
3. Чекушина Ю.М.,Толстих І.В. Нариси з економічної історії України: Навчальний посібник.– К.: Центр навчальної літератури, 2003 – 137 с.
4. Блауг Марк. Экономическая мысль в ретроспективе. Пер. с англ. – М.: Дело ЛТД, 1996. – 687 с.
5. Бартенев С.А. История экономических учений.- М.: Юрист, 2000. – 456 с.
6. Всемирная история экономической мысли в 6-ти томах./ Под ред. В.Н.Черковца/ – М.: Мысль, 1987, том 1. – 606 с.
7. Жид Ш, Рист Ш. История экономических учений.- М.: Экономика, 1995. – 544 с.
8. Історія економічної думки України: навч. посібник / Під ред. Корнійчук Л.Я. – К.: КНЕУ, 2004. – 431 с.
9. Історія економічної думки України / Під ред. Васильєвої Р.Х. – К.: Либідь, 1993. – 272 с.
10. Історія економічних вчень: Підручник: У 2 ч. /За ред. В.Д.Базилевича. – 3-тє вид. випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – Ч.1. – 582 с. – Ч.2. – 575 с.
11. Історія народного господарства та економічної думки України : міжвуз. зб. наук. пр. / АН України. Ін-т економіки. - К. : Наук.

думка, 1994. - Вип. 26 - 27 / редкол. : Т. І. Дерев'янкін (відп. ред.) [та ін.]. - 252 с.

12. Козюк В.В. Історія економіки та економічної думки: від ранніх цивілізацій до початку ХХ ст. Навчальний посібник / В.В. Козюк, Л.А. Родіонова, В.В. Кириленко та ін. / За ред. В.В. Козюка, Л.А. Родіонової – К.: Знання, 2011 – 566 с.

13. Мазурок П. П. Історія економічних учень у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / П. П. Мазурок. - Київ : Знання, 2004. - 477 с.

14. Реверчук С.К., Реверчук Н.Й., Скоморович І.Г та ін. Історія економічних вчень: тести і вправи. Навчальний посібник / За ред. д.е.н., професора С.К. Реверчука. – К.: Атіка, 2002. – 96 с.

15. Титова Н.Е. История экономических учений. Курс лекций – М.: ВЛАДОС, 1997. – 288 с.

16. Українська економічна думка. Хрестоматія / Під ред. С.М.Злупка.- К.: Знання, 1998. – 448 с.

17. Ходзінський К. Г. Економічна історія України та провідних країн світу : навч. посіб. / К. Г. Ходзінський, П. П. Мазурок. - 2-ге вид., випр. - Львів : Магнолія плюс, 2006. - 152 с.

18. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень: Навчальний посібник.– К.: Знання-прес, 2000. – 514 с.

19. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економіки та економічної думки: підручник. – К.: Знання, 2011. – 648 с.

20. Ядгаров Я.С. История экономических учений. Учебник. 3-е издание – М.: ИНФРА-М, 2000. – 320 с.